

โครงการ “การจัดการพื้นที่สาธารณะบ้านตามา บ้านสุขสำราญและบ้านสุขวัฒนา เพื่อการใช้ประโยชน์ร่วมกันอย่างยั่งยืน”

ดร. เขาวลิต สิมสวย ¹

บทคัดย่อ

การจัดการพื้นที่สาธารณะบ้านตามา บ้านสุขสำราญและบ้านสุขวัฒนา เพื่อการใช้ประโยชน์ร่วมกันอย่างยั่งยืน โดยใช้ทุนทางสังคมเป็นเครื่องมือขับเคลื่อนเพื่อสร้างความเข้าใจไปในทิศทางเดียวกัน โดยวัตถุประสงค์คือ เพื่อจัดทำบริบทและข้อมูลการใช้ประโยชน์ในพื้นที่สาธารณะของชุมชนบ้านตามา บ้านสุขสำราญและบ้านสุขวัฒนา และเพื่อร่วมหาแนวทางจัดการพื้นที่สาธารณะบ้านตามา บ้านสุขสำราญและบ้านสุขวัฒนา เพื่อการใช้ประโยชน์ร่วมกันอย่างยั่งยืน มีกลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ 328 คน ด้วยหลักการสร้างทุนทางสังคมให้มีความเข้มข้นขึ้นในชุมชน เริ่มจากการร่วมกันหาข้อเท็จจริงในพื้นที่ให้รอบด้าน จึงนำข้อมูลมาร่วมสังเคราะห์แยกแยะและร่วมกันวางแผนจัดการเพื่อหาทางออกร่วมกันอย่างเป็นระบบ ทำให้พวกเขาได้แนวคิดการจัดการพื้นที่ร่วมกัน และร่วมกันวางแผนการดำเนินงานและลงมือปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม ส่งผลให้พวกเขาสามารถขอใช้ประโยชน์ที่ดินโดยเริ่มจากขอบริจาคที่ดินคืนคนละ 20% ของแปลงที่ดินที่ครอบครอง รวมทั้งสิ้น 180 ไร่ เพื่อนำมาใช้ประโยชน์ร่วมกัน เกิดการจัดสรรที่ดินให้สมาชิกที่ไม่มีที่ทำกิน ฐานะยากจน คราวเรือนละ 2 ไร่ ทำให้เขาเกิดความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น และร่วมกันวางกฎกติกาในใช้ประโยชน์ที่ดิน ส่วนพื้นที่เหลือเครือข่ายในชุมชนเข้ามาร่วมมือกันปลูกป่า จัดทำระบบผันน้ำมาใช้ในพื้นที่เพื่อทำการเกษตรผสมผสานตามแนวพระราชดำริ

Abstract

Public area management of Ban Tama, Ban Suk Samran and Ban Suk Watthana For sustainable mutual use. Use social capital as a tool. The objective is in order to create context and information for use in public areas of Ban Tam community Baan Suk Samran and Baan Suk Wattana. And in order to find ways to manage the public area of Ban Tama Ban Suk Samran and Baan Suk Wattana for sustainable mutual use. There are 328 target groups used in this study. With the principle of creating social capital to be concentrated in the community. Start by finding facts in the area around. Bring information to synthesize, discriminate and collaborate together in a systematic way to find a solution. Enabling them to share common management concepts and collaborate to plan and implement concrete actions. As a result, they were able to request land use, starting from requesting donation of 20% of the land back to the total of 180 rai of land covering the canal, a using him to live better And jointly lay rules on land use. As for the remaining areas of the network in the community to come together to grow forests, create a water diversion system to be used in the area for integrated farming according to the royal initiative.

¹ อาจารย์คณะเทคโนโลยีอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ E-mail: simchaow@hotmail.com โทร. 0865234329

(1) ที่มาและความสำคัญ

ชุมชนบ้านตามาเป็นชุมชนเก่าแก่แห่งหนึ่งที่มีเชื้อสายเขมร ตั้งอยู่ตำบลชุมแสง อำเภอสตึก จังหวัดบุรีรัมย์ ปัจจุบันแบ่งเป็น 3 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านตามา บ้านสุขสำราญ และบ้านสุขวัฒนา มีจำนวนครัวเรือนรวมกันทั้งสิ้น 460 ครัวเรือน ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทำนา ทำไร่ เลี้ยงสัตว์ ปลูกผัก ซึ่งการเกษตรส่วนใหญ่เน้นการปลูกพืชเชิงเดี่ยว ได้แก่ ปลูกข้าว เนื้อที่ประมาณร้อยละ 80 ปลูกอ้อย ร้อยละ 10 และมันสำปะหลัง ร้อยละ 10 ของพื้นที่เพาะปลูกทั้งหมด ประมาณ 3,000 ไร่ มีแหล่งน้ำสาธารณะในพื้นที่ ประมาณ 300 ไร่ ได้แก่ ห้วยคลองไผ่ ไหลผ่าน หนองชลประทาน 70 ไร่ หนองตามา 20 ไร่ (ต้นเขิน) หนองจบก-ตะเคียน 98 ไร่ หนองตาแบน 45 ไร่ (ต้นเขิน) และหนองปลอง 12 ไร่ ซึ่งใช้ประโยชน์ในการอุปโภคเท่านั้น การเพาะปลูกส่วนใหญ่เน้นการใช้สารเคมี เช่น ปุ๋ยเคมี ยาฆ่าแมลง ยากำจัดวัชพืช ต่าง ๆ น้ำที่ใช้ในการเกษตรส่วนใหญ่อาศัยน้ำฝน ยกเว้นพื้นที่ใกล้แหล่งชลประทาน ดังนั้นพื้นที่ส่วนใหญ่จึงไม่ได้รับประโยชน์จากแหล่งน้ำสาธารณะอย่างเพียงพอ

จะเห็นได้ว่าเดิมทีพื้นที่ทั้งสามหมู่บ้านมีวิถีชีวิตผู้คนเป็นแบบพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน โดยอาศัยทำมาหากินอิงอยู่กับธรรมชาติและทรัพยากรที่มีอยู่ ในระหว่างปี พ.ศ. 2524-2532 ได้มีโครงการจากหน่วยงานภาครัฐเข้ามาพัฒนาแหล่งน้ำ ขุดลอกหนองน้ำ ส่งผลให้เกิดการทำลายป่าไม้และเส้นทางน้ำเดิม ซึ่งผลกระทบจากการพัฒนาทำให้เกิดการบุกรุกที่ดินสาธารณะอย่างต่อเนื่อง(ดูภาพที่2) ไม่ทราบแนวเขตที่ดินที่แน่นอน และขาดการประสานกับหน่วยงานท้องถิ่นที่ไม่รับทราบว่ามีโครงการเรื่องนี้อย่างไร ประกอบกับชาวบ้านในหมู่บ้านขาดที่ดินทำกินและมีฐานะยากจนเป็นจำนวนมากจึงส่งผลให้ชาวบ้านหาทางออกโดยการเข้าไปยึดพื้นที่สาธารณะเป็นที่ทำกินในลักษณะ “มือใครยาวสาวได้สาวเอา” ส่งผลให้เกิดความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านด้วยตนเองในด้านการใช้ประโยชน์ ระหว่างชาวบ้านกับหน่วยงานรัฐท้องถิ่นและส่วนกลางอย่างรุนแรงและต่อเนื่องมาโดยตลอด จากสภาพปัญหาดังกล่าวแก่นำชาวบ้านจึงได้นำปัญหาดังกล่าวมาปรึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ ซึ่งเป็นหน่วยงานวิชาการในท้องถิ่นและน่าจะเป็นตัวกลางที่ดีในการหาทางออกร่วมกันได้ จากเหตุดังกล่าวมหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์จึงได้วางแผนการดำเนินงานร่วมกับกลุ่มแกนนำในหมู่บ้านเพื่อเข้ามาร่วมแก้ไขปัญหาการใช้ประโยชน์ที่ดินสาธารณะประโยชน์จำนวน 570 ไร่ ปรากฏการณ์การบุกรุกพื้นที่สาธารณะประโยชน์ของชุมชนบ้านตามา บ้านสุขสำราญ และบ้านสุขวัฒนาชาวบ้านมีการแผ้วถาง จับจองทำการเกษตรเป็นพื้นที่ส่วนตัวประมาณ 370 ไร่ ส่วนใหญ่ถูกชาวบ้านบุกรุกทำกินและเป็นแหล่งน้ำ(ดูภาพที่1) ที่เหลือส่วนน้อยเป็นที่ดินรกร้างว่างเปล่าซึ่งชาวบ้านใช้เป็นพื้นที่ทิ้งขยะบ้าง ทำให้เกิดความสกปรก เกิดสารพิษ เกิดโรคต่างๆตามมา และคาดว่ากำลังจะส่งกระทบถึงแหล่งน้ำขนาดใหญ่ที่มีอยู่ในพื้นที่เน่าเสียไปด้วย ดังนั้นหากไม่สามารถจัดการพื้นที่สาธารณะประโยชน์ดังกล่าวให้ชัดเจนก่อน อาจส่งผลให้ชุมชนทั้งสามแห่งต้องขัดแย้งกันหนักขึ้นและรุนแรงขึ้นต่อไปเรื่อยๆ

เพื่อให้กลุ่มแกนนำได้เข้าใจปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นว่าทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินอธิบายว่าปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินมีผลทำให้มีการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินไปจากเดิมกล่าวคือ มีการเปลี่ยนแปลงขนาดพื้นที่หรือมีการเปลี่ยนแปลงชนิดพืชที่ปลูก ปัจจัยที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงการใช้

ประโยชน์ที่ดินเกิดจาก 2 ปัจจัยหลักคือ 1) ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ การมีเอกสารสิทธิในการถือครองที่ดิน ขนาดการถือครองที่ดิน และ รายได้ของครัวเรือน และ 2) ปัจจัยทางด้านสังคม ได้แก่ การเพิ่มของประชากร การอพยพย้ายถิ่นของราษฎร และระดับการศึกษา เป็นต้น โสภารัตน์ จารุสมบัติ (2551) ดั่งนั้นมหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์และกลุ่มแกนนำในชุมชนจึงมีความเห็นร่วมกันว่าจะร่วมกันจัดทำโครงการ “การจัดการพื้นที่สาธารณะบ้านตามา บ้านสุขสำราญและบ้านสุขวัฒนา เพื่อการใช้ประโยชน์ร่วมกันอย่างยั่งยืน” โดยเริ่มจากการสืบค้นหาความรู้ในด้านแนวทางปฏิบัติที่ดีเพื่อร่วมกันดำเนินการศึกษาแนวทางการใช้ประโยชน์ที่ดินสาธารณะร่วมกัน ได้ข้อสรุปร่วมกันว่าจะใช้ทุนทางสังคมเป็นเครื่องมือขับเคลื่อนเพื่อให้ประชาชนในชุมชนได้รับข้อมูลสารสนเทศที่ตรงกัน มีความเข้าใจไปในทิศทางเดียวกัน ตลอดจนร่วมกันหาทางออกในการจัดการพื้นที่สาธารณะประโยชน์อย่างเป็นธรรมและเหมาะสมที่สุด โดยมีระเบียบวิธีการดำเนินงานดังต่อไปนี้

(2) วัตถุประสงค์ของโครงการ

1. เพื่อจัดทำบริบทและข้อมูลการใช้ประโยชน์ในพื้นที่สาธารณะของชุมชนบ้านตามา บ้านสุขสำราญและบ้านสุขวัฒนา
2. เพื่อร่วมหาแนวทางจัดการพื้นที่สาธารณะบ้านตามา บ้านสุขสำราญและบ้านสุขวัฒนา เพื่อการใช้ประโยชน์ร่วมกันอย่างยั่งยืน

(3) ช่วงระยะเวลาดำเนินการ

เริ่มดำเนินโครงการ 1 เมษายน - 31 ธันวาคม พ.ศ. 2559 (รวมระยะเวลา 270 วัน)

(4) กลุ่มประชากรและกลุ่มเป้าหมาย

จำนวนประชากรประกอบด้วย 3 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านตามา บ้านสุขสำราญ และบ้านสุขวัฒนา ตำบลชุมแสง อำเภอสตึก จังหวัดบุรีรัมย์ รวมทั้งสิ้น 417 ครัวเรือนหรือ 1,645 คน สามารถแบ่งออกเป็น 3 กลุ่มดังนี้

4.1) บ้านตามา หมู่ที่ 1 จำนวน 169 ครัวเรือน มีประชากรแบ่งออกเป็น ชาย 261 คน หญิง 286 คนรวมทั้งสิ้น 547 คน

4.2) บ้านสุขวัฒนาหมู่ที่ 16 จำนวน 101 ครัวเรือน มีประชากรแบ่งออกเป็น ชาย 212 คน หญิง 214 คนรวมทั้งสิ้น 426 คน

4.3) บ้านสุขสำราญหมู่ที่ 18 จำนวน 147 ครัวเรือน มีประชากรแบ่งออกเป็นชาย 358 คน หญิง 314 คนรวมทั้งสิ้น 672 คน

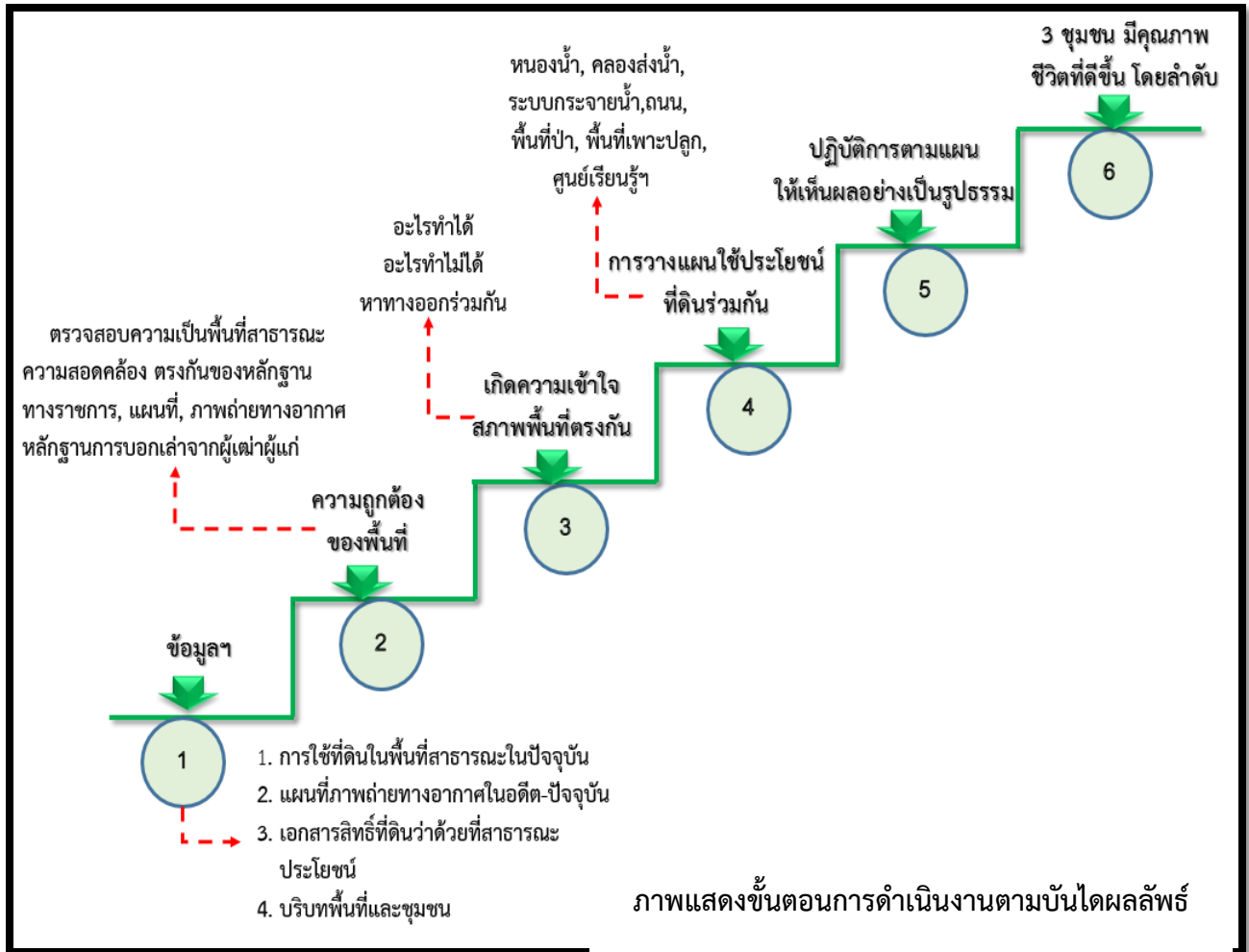
กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการดำเนินงานครั้งนี้ประมาณ 328 คน Yamane (1973) ประกอบด้วย 3 กลุ่มได้แก่

4.4) กลุ่มแกนนำโดยตำแหน่ง 3 หมู่บ้านประกอบด้วย ผู้ใหญ่บ้านทั้ง 3 หมู่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน กำนันตำบล อาสาสมัครเข้าร่วมโครงการจำนวน 26 คน

4.5) กลุ่มแกนนำโดยธรรมชาติ ประกอบด้วยหัวหน้าทีม ทีมงานในหมู่บ้าน อาสาสมัครช่วยงานในโครงการและกลุ่มเยาวชน จำนวน 18 คน

4.6) กลุ่มผู้ใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียใน 3 หมู่บ้านรวมทั้งสิ้นจำนวน 284 คน

(5) การดำเนินโครงการ/กิจกรรม/วิธีการประเมิน

กระบวนการดำเนินงาน เป็นขั้นตอนหลักๆที่ใช้เป็นแนวทางในการขับเคลื่อนงาน ในทุกวันพุธของแต่ละสัปดาห์กลุ่มแกนนำและทีมงานจะต้องใช้เวลาในช่วงเย็นตั้งแต่เวลา 17.00 – 20.00 น. มาร่วมปรึกษาหารือและนำเอาข้อมูล สภาพปัญหาต่างๆมารวมกันหาทางออกและร่วมกันกำหนดแผนงานในครั้งต่อไป มีขั้นตอนการดำเนินงานกว้างๆดังนี้

1. การแสวงหาความรู้ร่วมกันภายในกลุ่มแกนนำ เมื่อทุกคนอยากร่วมกันแก้ไขปัญหาและหาทางออกร่วมกันจึงจำเป็นต้องสืบค้นเพื่อหาแนวปฏิบัติที่ดีที่สุดมาดำเนินงานให้เห็นผลในระยะเวลาอันที่สุด ดังนั้นจึงเกิดการมอบหมายงานให้สืบค้นแล้วนำมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันก่อนเริ่มดำเนินการ ในขั้นตอนนี้ค่อนข้างใช้เวลาในการสร้างความเข้าใจร่วมกันเพื่อหา กรณีตัวอย่างมากแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันจนได้พอได้ข้อสรุปในการขับเคลื่อนงานดังกล่าวให้เห็นผลอย่างเป็นรูปธรรม

2. แต่งตั้งคณะกรรมการในชุมชน เพื่อดำเนินงานโครงการมีความชัดเจนจึงได้ดำเนินการวางโครงสร้างการดำเนินงานให้สอดคล้องกับการทำงานในพื้นที่จริงและบริบทของพื้นที่โดยแบ่งโครงสร้างการดำเนินงานออกเป็น 3 ชุด

ประกอบด้วย 1.ชุดสำรวจและจัดทำข้อมูล 2.ชุดบริหารจัดการวางแผนการทำงานในพื้นที่ 3.ชุดที่ปรึกษาเป็นชุดที่ให้แนวคิดการวางระบบการจัดเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล และการนำเสนอข้อมูล เป็นต้น

3. จัดทำแบบสำรวจข้อมูลและประสานงาน การจัดเก็บข้อมูลจะต้องทำควบคู่ไปกับการสร้างความเข้าใจกับกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียโดยก่อนจัดทำแบบสำรวจได้มีการเชิญกลุ่มผู้ใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่สาธารณะเข้ามาร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้และร่วมออกแบบชุดคำถามเพื่อให้ได้ข้อมูล ทำให้ทีมแกนนำได้เรียนรู้ว่าควรตั้งคำถามอย่างไร อะไรควรถามอะไรไม่ควรถาม ซึ่งต้องใช้เวลาพัฒนาแบบสอบถามแล้วนำไปทดลองเก็บแล้วนำมาปรับแก้ใหม่ทำอย่างนี้ประมาณ 4 รอบกว่าจะทำให้แบบสำรวจนั้นค่อนข้างใช้ได้ในระดับหนึ่ง ในขั้นตอนนี้ทีมแกนนำได้เรียนรู้ว่าการที่จะทำได้ข้อมูลที่เป็นจริงจะต้องทำให้ผู้ตอบนั้นมีความเข้าใจก่อนว่านำไปทำอะไร และต้องใช้คนที่เขารู้จักไปเก็บข้อมูลรวมไปถึงช่วงเวลาที่เหมาะสมด้วยเช่นกัน

4. ลงพื้นที่เก็บข้อมูล ผลจากการมีส่วนร่วมในการออกแบบชุดคำถามของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียประกอบกับการทดลองหลายครั้งทำให้ชุดที่ลงพื้นที่มีความมั่นใจมากขึ้น ข้อบังคับคือไปในเวลาที่เหมาะสมคือช่วงเย็นไม่เกิน 19.00 น.ของแต่ละวันเพราะจะทำให้มีเวลาพูดคุยได้มาก และต้องใช้คนที่รู้จักกลุ่มเป้าหมายเป็นคนไปเก็บข้อมูลหรือให้คนที่น่าเชื่อถือของคนในหมู่บ้านไปเก็บข้อมูลซึ่งไม่ควรไปคนเดียวอาจต้องใช้ 2 หรือ 3 คนก็ได้ ในการเก็บข้อมูลและทุกคนก็ต้องช่วยกันสร้างความเข้าใจกับกลุ่มเป้าหมายไปพร้อมๆกันกับเกษตรกรผู้ใช้ประโยชน์ในพื้นที่สาธารณะโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก และเก็บข้อมูลพิกัดทางภูมิศาสตร์ของพื้นที่ โดยขอความอนุเคราะห์จากภาควิชาภูมิศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ เกี่ยวกับอุปกรณ์ เทคโนโลยี และบุคลากรในการช่วยลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูล ขอความอนุเคราะห์ภาพถ่ายทางอากาศในอดีตของชุมชน ตั้งแต่ปี พ.ศ.2523 จนถึงปัจจุบัน เพื่อใช้เปรียบเทียบการใช้ประโยชน์พื้นที่สาธารณะในแต่ละช่วงเวลา เป็นต้น

5. วิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูล เมื่อได้ข้อมูลเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพมาในแต่ละวันผู้ที่เก็บข้อมูลจะต้องมารอกข้อมูลลงในคอมพิวเตอร์เพื่อทำการแยกแยะในเบื้องต้นทำเช่นนี้ไปจนครบทุกกลุ่มตามที่วางเป้าหมายไว้ การนำข้อมูลมาวิเคราะห์นั้นจะต้องเอาทุกอย่างมาให้ทุกคนในที่ไปดูพร้อมๆกัน และทำการแยกแยะเพื่อสังเคราะห์ร่วมกันในขั้นนี้จะต้องให้ทุกคนได้ออกความเห็นเหตุใดจึงแยกแบบนี้เพราะอะไร ทำไมจึงไม่เป็นแบบนี้เพราะอะไร ซึ่งจะทำให้ทุกคนเข้าใจและเรียนรู้ไปพร้อมๆกัน จะทำให้ได้ชุดข้อมูลที่สัมพันธ์กับบริบทของผู้ตอบและจะทำให้ผู้ไปเก็บข้อมูลให้ข้อมูลบริบทเพิ่มเติมได้อีกด้วยหรือช่วยชี้ว่าข้อมูลนั้นถูกต้องตามที่เก็บมาหรือไม่ เป็นต้น

6. การทำเวทีปฏิบัติการให้ความรู้ด้านการจัดการที่ดิน ในขั้นตอนนี้เดิมที่ไม่มีแต่ที่ต้องเพิ่มเนื่องมาจากความไม่เข้าใจด้านการจัดการที่ดินของคนในชุมชนและทีมแกนนำด้วย จึงได้จัดกิจกรรมนี้ขึ้นเพิ่มเติมเนื่องมาจากที่ดินของประเทศไทยแบ่งออกเป็นหลายประเภทแต่ละประเภทมีการใช้ประโยชน์แตกต่างกันอย่างไร มีข้อห้าม หรืออนุญาตให้ทำอะไรได้บ้าง ผู้ถือครองควรดำเนินการอย่างไร มีคุณสมบัติอย่างไร เป็นต้น ผวนกับได้สอดแทรกข้อเท็จจริงในพื้นที่เข้าไปในการบรรยายครั้งนี้ด้วย ทำให้เวทีดังกล่าวมีผู้เข้าร่วมจำนวนมากถึง 326 คนซึ่งมากกว่าที่คาดการณ์ไว้ 5 เท่า ผลจากการดำเนินการทำให้ชาวบ้านต่างพูดเป็นเสียงเดียวกันว่าอาจารย์มาจัดอีกบ่อยๆมีหลายคนยังไม่มาในครั้งนี่ซึ่งครั้งต่อไป อดต. จะขอเป็นเจ้าภาพเอง ทำให้ชาวบ้านต่างให้ความร่วมมือและยังมาให้ข้อเท็จจริงอื่นๆเพิ่มอีกหลายแง่มุม ทำให้ทีมแกนนำต่างมีความมั่นใจในข้อมูลที่ได้มามากขึ้น

7. **นำเสนอข้อมูลในประชาคม 3 หมู่บ้าน** หลังจากได้มีการปรึกษาหารือกันถึงการวางระบบของข้อมูล เหตุผลของข้อมูลในด้านต่างๆแล้ว การวางแผนเพื่อการนำเสนอข้อมูลถือเป็นเรื่องสำคัญ จะต้องเชิญกลุ่มเป้าหมาย คือใครบ้าง เรื่องที่เขากำลังสนใจคืออะไร รูปแบบการนำเสนอให้เกิดพลังสู่ความร่วมมือควรเป็นอย่างไร การถ่ายทอดเนื้อหาควรเอาแค่นั้น ใครจะเป็นคนนำเสนอ นำเสนอที่ไหนเมื่อไหร่ เป็นต้น ซึ่งในส่วนนี้ต้องนำไปผลิตสื่อให้ตรงกับกลุ่มเป้าหมาย เช่น ทีมงานได้ผลิตสื่อเคลื่อนไหวลงใน You Tube เพื่อสื่อสารกลุ่มวัยรุ่น ผลิตสื่อแผ่นพับ เพื่อแจกให้กลุ่มเป้าหมายอ่านก่อนและเป็นการเชิญชวนมาเข้าร่วมวันจริงด้วย ทำ Power Point นำเสนอในวันจริง การทำเวทีนำเสนอข้อมูลได้มีการจัดจริงถึง 4 รอบเพื่อให้ทุกกลุ่มได้เข้าถึงข้อเท็จจริงทั้งหมด ผลจากเวทีนี้ทำให้ได้ ประชามติให้ขอที่ดินจากผู้ใช้ประโยชน์อยู่ในปัจจุบันก่อนร้อยละ 20 ของแต่ละแปลงที่ดิน เมื่อใช้ประโยชน์เต็มที่แล้ว ค่อยมาขอเพิ่มอีกเป็นครั้งๆไป

8. **ร่วมวางแผนผังการใช้ประโยชน์ที่ดินอย่างเป็นระบบ** ด้วยวิธีการจัดเวทีร่วมกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียร่วมกัน วางแผนการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่สาธารณะ 570 ไร่ดังกล่าว โดยร่วมกันกำหนดเป้าหมายของแผนว่าอยากเห็น อะไรเกิดขึ้นในพื้นที่ร่วมกัน จนทำให้ได้ร่างแผนผังในเบื้องต้นและได้ดำเนินการจัดทำเวทีเช่นเดียวกันนี้รวม 3 รอบจน ทำให้ได้ข้อสรุปร่วมกันว่าทุกคนอยากเห็นภาพรวมกัน เครื่องมือที่ช่วยในการจัดทำแผนผังคือการจัดทำภาพ 3 มิติ ด้วยคอมพิวเตอร์ ลักษณะความสูงต่ำของพื้นที่ ข้อมูลเชิงปริมาณด้านการเกษตรในพื้นที่ เพื่อประกอบการสร้างความเข้าใจให้เกิดขึ้นร่วมกันและเป็นไปในแนวทางเดียวกัน หลังจากนั้นทางกลุ่มแกนนำและผู้นำชุมชนและกลุ่ม เกษตรกรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงบ้านตามา จึงมีความเห็นร่วมกันที่จะพัฒนาและฟื้นฟูพื้นที่สาธารณะดังกล่าวให้มี สภาพป่าที่สมบูรณ์อีกครั้งหนึ่ง จึงได้ร่วมมือกันปลูกต้นไม้โดยใช้ยุทธศาสตร์กล้วยไม้ด้วยยุทธศาสตร์กล้วยๆ (โครงการคืนป่าให้แผ่นดิน) ซึ่งได้รับความร่วมมือจากชาวบ้าน โรงเรียนและวัดบ้านตามา องค์การบริหารส่วนตำบล ชุมแสง และสื่อ TPBS. ร่วมทำรายการชุมชนต้นแบบด้วย โดยสหกรณ์การเกษตรจังหวัดบุรีรัมย์สนับสนุนงบประมาณ จำนวน 35,000 บาท เพื่อการจัดวางระบบท่อส่งน้ำเพื่อการเกษตรและซ่อมแซมถังน้ำเครื่องสูบน้ำที่กรมพัฒนาที่ดิน ได้สร้างไว้ ดำเนินการปลูกต้นไม้ กล้วย โดยแบ่งแปลงย่อยจำนวน 50 แปลง ในพื้นที่ 6 ไร่ ให้กับสมาชิกในชุมชนได้ ปลูกพืชหมุนเวียนต่างๆ ไม้บริโภคและจำหน่ายเป็นรายได้เสริมและช่วยดูแลกล้วยไม้ที่ปลูกไปด้วย

9. **ร่วมวางกฎกติกาการใช้ประโยชน์ร่วมกัน** แม้ว่าจะมีความร่วมมือของกลุ่มชาวบ้านในการฟื้นฟูป่า แต่ก็ยังเป็นพื้นที่ที่ชาวบ้านในชุมชนอาศัยเป็นพื้นที่เลี้ยงวัว ควาย ตากข้าวในฤดูกาลทำนา เก็บหาของป่าในฤดูฝนบ้าง เล็กน้อย แต่ก็มีชาวบ้านในหมู่บ้านบางรายที่เข้าไปบุกรุกพื้นที่สาธารณะดังกล่าวเพื่อทำนา ปลูกข้าว ข้าวโพด เพื่อหวัง จะจับจองเป็นกรรมสิทธิ์บุคคล กลายเป็นข้อขัดแย้งกันในชุมชน และชุมชนได้ร่วมกันคิดอยากจะทำพื้นที่บางส่วน จำนวน 24 ไร่ ให้เป็นฐานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน โดยเน้นไปที่การปลูกต้นไม้ขนาดชนิดที่สามารถเป็นแหล่งอาหารของคนในชุมชน ตลอดจนสร้างเป็นพื้นที่ทำการเกษตรประณีตสำหรับคนที่ไม่มีพื้นที่ เพาะปลูก กลุ่มแกนนำและผู้นำชุมชนและกลุ่มเกษตรกรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงบ้านตามา จึงมีความเห็นร่วมกัน ว่าควรมีการวางกฎกติกาการใช้ประโยชน์ที่ดินที่จัดสรรให้ร่วมกัน ไม่เช่นนั้นแล้วจะก่อให้เกิดปัญหาขึ้นภายหลัง จึง ได้เกิดข้อตกลงในการใช้ประโยชน์ที่ดินร่วมกันขึ้นและติดประกาศนี้ไว้บริเวณทางเข้าพื้นที่และศาลาซึ่งตั้งอยู่กลางพื้นที่ เพื่อประกาศให้ทราบโดยทั่วกัน ต่อมากลุ่มแกนนำและผู้นำชุมชนเกิดแนวคิดว่าจะต้องวางระบบบริหารจัดการ

พื้นที่ในรูปแบบที่เป็นทางการและคาดว่าจะได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ โดยสหกรณ์การเกษตรให้ทางกลุ่มดำเนินการขอจัดตั้งเป็นกลุ่มสหกรณ์เพื่อการเกษตรขึ้น ซึ่งเป็นอีกแนวทางหนึ่งในการวางระบบบริหารจัดการพื้นที่ให้เกิดความต่อเนื่องและยั่งยืนต่อไป

10. **ดำเนินงานตามแผนและจัดหางบประมาณสนับสนุนการดำเนินงานตามแผน** เมื่อร่วมกันวางแผนการใช้ประโยชน์ที่ดินอย่างเป็นรูปธรรมแล้ว กลุ่มแกนนำและผู้นำชุมชนและกลุ่มเกษตรกรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงทั้ง 3 บ้าน ร่วมกันหางบประมาณสนับสนุนเพื่อให้เห็นผลอย่างเป็นรูปธรรมโดยลำดับ ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากหลายหน่วยงาน ได้แก่ สื่อ TPBS. สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดบุรีรัมย์ ในการสร้างอาคารศูนย์เรียนรู้ 1 หลัง พระสงฆ์ ครู-นักเรียนของโรงเรียนบ้านตามา องค์กรเอกชน เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน โครงการชลประทานบุรีรัมย์ องค์การบริหารส่วนตำบลชุมแสง และมหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ ร่วมกันสนับสนุนทั้งทรัพยากรแรงงานเพื่อให้การดำเนินงานเห็นผลโดยเร็ว

(6) สรุปผลการดำเนินงานและประเด็นสำคัญที่ได้จากการดำเนินโครงการ/กิจกรรม

มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ได้เข้ามาร่วมวางแผนการดำเนินงานร่วมกับกลุ่มแกนนำในหมู่บ้านเพื่อเข้ามาร่วมแก้ไขปัญหาการใช้ประโยชน์ที่ดินสาธารณะประโยชน์จำนวน 570 ไร่ ตามกระบวนการในเบื้องต้น เริ่มจากการร่วมกันหาข้อเท็จจริงในพื้นที่ให้รอบด้าน นำข้อมูลมาร่วมสังเคราะห์แยกแยะและร่วมกันวางแผนจัดการเพื่อหาทางออกร่วมกันอย่างเป็นระบบ ส่งผลให้พวกเขาสามารถขอใช้ประโยชน์ที่ดินโดยเริ่มจากขอบริจาคที่ดินคืนคนละ 20% ของแปลงที่ดินที่ครอบครอง รวมทั้งสิ้น 180 ไร่ เพื่อนำมาใช้ประโยชน์ร่วมกัน เกิดการจัดสรรที่ดินให้สมาชิกที่ไม่มีที่ทำกินฐานะยากจน คราวเรือนละ 2 ไร่ ทำให้เขาเกิดความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น และร่วมกันวางกฎกติกาในใช้ประโยชน์ที่ดิน ส่วนพื้นที่เหลือเครือข่ายในชุมชนเข้ามาร่วมมือกันปลูกป่า จัดทำระบบผันน้ำมาใช้ในพื้นที่เพื่อทำการเกษตรผสมผสานตามแนวพระราชดำริ และทำเกษตรบนแปลงที่ดินได้อย่างราบรื่นโดยไม่ทะเลาะกัน ผลจากการดำเนินงานปีเดียวกันชุมชนนอกจากมหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์แล้ว ยังได้รับทุนสนับสนุนสำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดบุรีรัมย์ ในการสร้างอาคารศูนย์เรียนรู้ 1 หลัง ราคา 1,670,500 บาท ในพื้นที่สาธารณะ 24 ไร่ ซึ่งใช้เป็นศูนย์เรียนรู้ของชุมชนในปัจจุบัน และได้รับความร่วมมือจากประชาชนในพื้นที่ พระสงฆ์ ครู-นักเรียนของโรงเรียน(ดูภาพที่6-7) เข้าร่วมทำโครงการกล้วยคู่ชาติด้วยยุทธศาสตร์กล้วยๆ โดยมีจำนวนต้นไม้ที่ปลูก 10,000 ต้น กล้วย 2,000 ต้น บนพื้นที่ 24 ไร่อย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน

ภาพที่ 1 แผนที่ภาพถ่ายทางอากาศตำแหน่งพื้นที่สาธารณะประโยชน์ 570 ไร่ ปี พ.ศ.2556 (ซ้อนทับด้วยโฉนดที่ดิน)

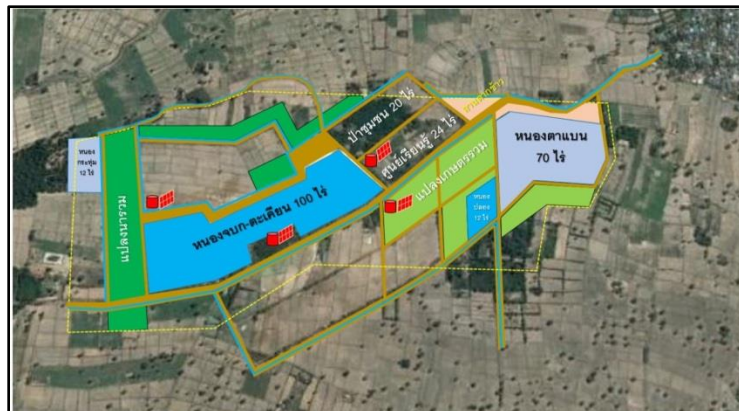
ที่มา : กรมแผนที่ทหาร พ.ศ. 2556 และ สำนักงานที่ดินอำเภอสตึก จังหวัดบุรีรัมย์ พ.ศ. 2545

ภาพที่ 2 แผนผังผู้ใช้ประโยชน์ที่ดิน(ผู้บุกรุก)ในพื้นที่สาธารณะประโยชน์ 570 ไร่ ปี พ.ศ. 2559

ที่มา : จากการสำรวจโดยทีมงานคณะกรรมการดำเนินงานโครงการ พ.ศ. 2559

ภาพที่ 3 แผนผังการแบ่งโซนที่ดินและพื้นที่พัฒนาแหล่งน้ำในเขตพื้นที่สาธารณะประโยชน์ ปี พ.ศ. 2559

ที่มา : จากการสำรวจโดยทีมงานคณะกรรมการดำเนินงานโครงการ พ.ศ. 2559

ภาพที่ 4 พื้นที่บริเวณริมหนองตาแบนในอดีตเป็นพื้นที่ทิ้งขยะขาดการดูแลจากชุมชน ปี พ.ศ. 2551

ภาพที่ 5 สภาพพื้นที่ริมสระน้ำที่ขุด โดยกรมวิชาการเกษตรเมื่อปี พ.ศ. 2536

ภาพที่ 6 ชาวบ้านตามาและนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ ร่วมกันปลูกป่าในพื้นที่สาธารณะ 24 ไร่

ภาพที่ 7 แปลงเกษตรผสมผสานโดยความร่วมมือจากสถาบันวิจัยและชาวบ้านร่วมแรงร่วมใจกันเข้ามาใช้ประโยชน์ร่วมกัน พลิกพื้นผิวดินให้อุดมสมบูรณ์อีกครั้ง

ที่มาทั้งสามแถว : จากการสำรวจโดยทีมงานคณะกรรมการดำเนินงานโครงการ พ.ศ. 2559

(7) อภิปรายผลการดำเนินงาน/บทสังเคราะห์

ความสำเร็จในพื้นที่นี้ไม่สามารถเกิดขึ้นในพื้นที่อื่นได้โดยง่ายความสำเร็จนี้เกิดจาก “การมีทุนทางสังคม” เป็นทุนสำคัญที่ทำให้การแก้ไขปัญหาโดยเกิดจากคนภายในชุมชนร่วมกันลุกขึ้นมาแก้ปัญหาด้วยตัวของพวกเขาเอง การดำเนินงานของมหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์เป็นแต่เพียงผู้เข้าไปร่วมหนุนเสริมการดำเนินงานร่วมกับกลุ่มแกนนำในพื้นที่ทั้ง 18 คน ถือว่าเป็นกลไกสำคัญในการดำเนินงานไปสู่ความสำเร็จ ซึ่งแกนนำทั้งหมดเป็นคนในพื้นที่ที่รับรู้และเข้าใจสภาพปัญหาในพื้นที่เป็นอย่างดี การเข้ามาหนุนเสริมของมหาวิทยาลัยเป็นการช่วยวางกรอบแนวคิด

ระบบการวิเคราะห์ การจัดทำเวทีการเก็บข้อมูลอย่างมีส่วนร่วมพร้อมๆกับการประเมินสถานการณ์ไปด้วย ประกอบกับการฝึกอบรมแกนนำควบคู่ไปด้วย ได้แก่ การประเมินสถานการณ์ การฝึกการเก็บข้อมูลที่ต้องวิเคราะห์สถานการณ์อื่นไปด้วย เทคนิคทดลองเพื่อให้เกิดความสำเร็จ การจัดการที่ดิน เครื่องมือที่ใช้ในการจัดการที่ดิน และการบริหารจัดการองค์กรให้แก่กลุ่มแกนนำและกลุ่มผู้นำชุมชนควบคู่ไปด้วย เป็นต้น ประกอบกับการใช้เวลาปรึกษาหารือร่วมกันในช่วงเย็นของทุกสัปดาห์ จึงทำให้เกิดการขับเคลื่อนงานมีความต่อเนื่องและสำเร็จลงได้ด้วยดี

ผลกระทบทางวิชาการในเชิงการพัฒนา คือการดำเนินงานตามโครงการนี้ประสบผลสำเร็จได้เกิดจากกระบวนการที่ทำให้เกิด“ทุนทางสังคม” (Social Capital) อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2545) กล่าวคือ กลุ่มแกนนำและกลุ่มผู้นำได้ร่วมกันจัดเก็บข้อมูลอย่างมีส่วนร่วมที่สะท้อนข้อเท็จจริงจากพื้นที่อย่างเป็นระบบ(บันไดผลลัพท์) แล้วจึงวางแผนการนำเสนอในหลากหลายรูปแบบเพื่อสื่อสารข้อมูลที่ตรงกันไปยังผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย(Stakeholder) เพื่อให้กลุ่มแกนนำและกลุ่มผู้นำเข้าใจข้อเท็จจริงที่ตรงกัน ดังนั้นจึงก่อให้เกิดความร่วมมือที่มีพื้นฐานมาจากความเชื่อมั่นว่าการกระทำนั้นถูกต้อง(Norm) และก่อให้เกิดคุณค่าของสิ่งที่กำลังทำ(Value) เกิดความไว้วางใจในกันและกัน(Trust) การมีเครือข่ายหนุนเสริม(Network) ได้แก่ กลุ่มแกนนำ กลุ่มผู้นำในหมู่บ้าน สถาบันวิชาการ ตลอดจนครอบครัวของแกนนำที่คอยหนุนเสริมกำลังใจด้วยดีเสมอมา และการมีสถาบันทางสังคมให้การยอมรับ(Institution) พระสงฆ์ในวัดร่วมมือที่จะให้ใช้สถานที่จัดเวทีทำความเข้าใจ เกษตรอำเภอและมหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์เน้นให้พยายามวางกฎกติกาการใช้ประโยชน์ที่ดินร่วมกัน เป็นต้น จะเห็นได้ว่ากระบวนการที่ทำให้เกิดทุนทางสังคมถือเป็นเรื่องสำคัญที่ทำให้เกิดการขับเคลื่อนโครงการไปสู่ความสำเร็จได้ ดังนั้นงานพัฒนาเชิงพื้นที่จึงควรเน้นการทำชุดข้อมูลด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมและวางระบบการสื่อสาร เพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกันให้ตรงกันก่อนดำเนินการด้านอื่น เพราะสิ่งเหล่านี้ถือเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญที่จะขับเคลื่อนนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้นในชุมชน

(8) ประโยชน์ที่ได้รับ

กระบวนการจัดทำแผนผังการใช้ประโยชน์ที่ดินและการพัฒนาแหล่งน้ำ ทำให้มีประชาชนในพื้นที่มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น แก้ปัญหาความยากจน การว่างงาน สร้างอาชีพ สร้างรายได้ในชุมชน ส่งเสริมให้เกิดการพึ่งพาตนเองและพึ่งพากันในชุมชน แบ่งปัน เสียสละ ช่วยเหลือ เอื้ออาทร รู้รักสามัคคี

เป็นสถานที่เข้ามาศึกษาดูงานของชุมชนในพื้นที่ใกล้เคียงอย่างต่อเนื่อง เป็นต้นแบบการเรียนรู้การจัดการพื้นที่สาธารณะประโยชน์ ด้านการจัดการดิน น้ำ ป่า เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตคนในชุมชนท้องถิ่น

เป็นชุมชนต้นแบบในการดำเนินชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง และเพื่อสร้างสิ่งแวดล้อม ดิน น้ำ ป่า อากาศ อาหาร พลังงาน สุขภาพอย่างเหมาะสม มีความสมดุล อุทิศสมบุรณ์ มั่นคง มั่งคั่งและยั่งยืนสืบต่อไปสู่ลูกหลาน

(9) เอกสารอ้างอิง

1. ประภาส ปิ่นตบแต่ง และกฤษฎา บุญชัย, (2550). บทความจากสิทธิมนุษยชนสู่สิทธิชุมชน: วิวาทะเสรีนิยมกับชุมชนนิยมในสังคมไทย. (โครงการวิจัย นโยบายรัฐกับการละเมิดสิทธิชุมชน ชุดโครงการวิจัยสิทธิมนุษยชนไทยในสถานการณ์สากล สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย).

2. อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2545). สิทธิในการเข้าถึงทรัพยากร : สถานภาพการศึกษาเกี่ยวข้องกับวิถีคิด. (โครงการวิจัยชุมชนกับการจัดการทรัพยากร, คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย).
3. ศิริชัย กาญจนวาสี, ดิเรก ศรีสุขุโข และทวีวัฒน์ ปิตยานนท์, (2545). การเลือกใช้สถิติที่เหมาะสมสำหรับการวิจัยทางสังคมศาสตร์. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
4. โสภารัตน์ จารุสมบัติ, (2551). นโยบายและการจัดการสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
5. Garrett Hardin . (1986). The Tragedy of the Commons. (Published in [Science](#), December 13, 1986). P, 25 – 29